

Nekaj besed o Gadamerjevem članku Estetska in religiozna izkušnja

Značilnost zahodnega duha je, da razlikuje med religijo, umetnostjo in filozofijo. Te sicer lahko obravnavajo isto temo, a vendar na drugačen način. Tako na primer o krivdi in odpuščanju, ki sodita med temeljne pojave (krščanskega) verskega življenja, govorita poleg religije tudi umetnost in filozofija, a ne na enak način. Ugotovimo lahko, da so se na zahodu znotraj vsake izmed teh izoblikovali različni načini govora. Nemški filozof Gadamer se v svojem članku osredotoči na religiozni in umetniški govor, ki odgovarjata religiozni in estetski izkušnji. Tesno povezavo izkušnje in govora, v katerem se ta skuša izraziti, razjasniti in posredovati, omeni Gadamer takoj na začetku članka: »Kot vsaka izkušnja se tudi estetska in religiozna izkušnja želita izraziti v besedi.« Tu je na mestu opomba, da Gadamer razume ‚estetsko izkušnjo‘ predvsem kot doživljanje umetniškega dela in ne kot izkušnjo lepega nasploh. Vprašanje, ki je kot na dlani, je, kako to, da je zgolj v zahodnem pojmovanju sploh prišlo do razlikovanja med estetsko in religiozno izkušnjo, kako to, da sta se le na zahodu izoblikovala religiozni in umetniški (oziroma pesniški) govor, ki se med seboj razlikujeta. In če se razlikujeta – v čem je njuna temeljna razlika?

Gadamer pokaže tu na grško kulturo, predvsem pa na krščansko vero – prav ta naj bi namreč ključno prispevala k temu razlikovanju. Temelj krščanstva, tako kot tudi judovstva in islama, so besedila, prek katerih nam je posredovano božje razodetje. Zato je bistveni del Gadamerjeve analize ta, da pokaže, kako se sveto besedilo – nemški filozof se osredotoči na Novo zavezo – razlikuje od preostalih vrst besedila.

Prva skupina besedil so tista, pravi Gadamer, ki napotijo na to, kar je bilo prvotno izrečeno: »Očitno je, da želi in mora govorec in ne besedilo ponovno spregovoriti, ko

preberem njegov zapis.« Tako denimo obvestila na oglasni deski ali zapiski s predavanj le nadomeščajo govorjeno besedo. Zapisana beseda je namenjena le temu, da ponovno ‚slišimo‘, kar je bilo prej izgovorjeno.

V drugo skupino pa spadajo književna dela, ki, nasprotno, spregovorijo sama iz sebe, iz svoje notranje sklenjenosti in samostojnosti. Taka besedila Gadamer imenuje tudi ‚eminentna besedila‘. Književno delo tako obstaja tudi brez povezave s tistim, ki ga je napisal oziroma ‚izgovoril‘. Poleg tega pa je pomemben tudi nek drug vidik samostojnosti književnega dela, in sicer, da je književno delo

razumljeno kot tako in ne več kot del religioznega kulta. Ta pomemben korak do samostojnosti besedila se je zgodil v grški kulturi: tako se je na primer tragedija razvila v sebi zaprto besedilo in je bila tudi tako razumljena, kljub temu da je bilo njeno izvajanje vključeno v slovesnosti na čast bogu Dionizu.

Za razliko od homerskega ali heziodskega epa, ki posredujejo ogromno mitološke snovi iz davnih časov, je Stara zaveza, ki opisuje zgodovino izvoljenega ljudstva, predvsem listina o zavezi z Bogom. Ta sveta knjiga, ki pripoveduje o zgodovini judovskega ljudstva, je namreč združevala judovsko skupnost kot nekakšna njena ustanovna listina. Če je torej za Staro zavezo značilna nekakšna pogodbeno zvestoba, postavi Nova zaveza v središče odrešitveno obljubo. Ta obljuba, ki je naslovljena na vsakogar, postane v resnici obljuba šele, ko je sprejeta. Verjetno bi lahko podobno rekli, da 'veselo oznanilo' postane zares veselo šele tedaj, ko je sprejeto. Zato sodi v samo bistvo krščanskega oznanila oznanjevanje drugim, ki tega oznanila še ne poznajo. Pri predajanju oznanila drugim pa je treba upoštevati dvoje: najprej moramo sami razumeti pomen oznanila in nato moramo ta pomen smiselno predati naprej. Zato pravi Gadamer o oznanjevanju: »Kdor to počne tako, 'nesmiselno', t. j. dobesedno in ne glede na okoliščine, da dobi oznanilo v dejanskem položaju celo napačen smisel, v bistvu ne oznanja.« V oznanjevanju tako korenini religiozni govor od prevodov Svetega pisma v ljudske jezike do verske spodbude ali pridige.

Da bi zdaj naposled pojasnili temeljno razliko med religioznim in umetniškim govorom, je treba upoštevati razlikovanje med pojmom znamenja in simbola, kot ga je v svojem članku uvedel Gadamer. Simbol lahko pojmuje na dva načina. Po eni strani je za nemškega filozofa simbol tisto, v čemer se neka skupnost prepozna in okrog česar se združuje – pomislimo samo na simbol križa ali ribe v krščanski skupnosti. Po drugi strani »pa simbolna moč umetniškega dela ni definirana s tem, da bi kazala na nekaj skupnega,

temveč s tem, da s svojo sporočilnostjo ozavešča nekaj kot skupno«. Tudi umetniško delo je torej neke vrste simbol, v katerem prepoznamo sami sebe, svojo življenjsko zgodbo ali pa to, kar se nam sicer ni, a bi se nam lahko zgodilo. Spomnimo se samo osrednjega pomena prepoznanja (anagnorizma) v antični tragediji ali pa tiste izkušnje ob branju književnega dela, ko se nam zdi, kot da beremo lastne misli, morda še celo jasneje izražene, kot jih lahko izrazimo sami.

Nasproti simbolu, kjer prepoznamo nekaj skupnega (ali nekaj kot skupno), postavi Gadamer znamenje. Znamenje je v samem bistvu osebno, znamenje je znamenje zame, znamenje postane v resnici znamenje šele tedaj, ko kot njegov naslovnik razumem njegov pomen. Za znamenje je torej značilno, da sam razumem njegov pomen, ki pa ga ne morem v celoti posredovati drugim: »...nič, na kar bi se človek lahko skliceval, nič, kar so pač vsi videli, a vendar take vrste, da smo gotovi glede znamenja, ki smo ga prejeli.«

Krščansko oznanilo ne želi biti simbolna oblika prepoznanja, temveč predvsem postati znamenje. Križ je sicer simbol krščanske skupnosti, je tisto, kar prepoznavamo kot skupno celotnemu občestvu, a vendar je križ predvsem znamenje, ki nagovarja človeka v njegovi notranjosti – križ postaja znamenje zame. Ne gre za to, da bi ob križu prepoznal tisto, kar se lahko zgodi vsakomur. Ne gre niti za to, da bi sveta besedila govorila sama iz sebe kot književno delo. Gre za to, da oznanilo o 'nemogoči možnosti' Kristusovega vstajenja postane znamenje zame. In v tem ne morem prepoznati nečesa, kar se je ali bi se lahko zgodilo meni ali drugim. To je znamenje pred vsakim simbolnim prepoznanjem, je razkritje do tedaj zastrtega obzorja, je dejanskost nemogoče možnosti.